Lausunto/VNEUS
EU-erityisasiantuntija Lamminmäki

Päivämäärä: 21.9.2022

Lausunto asiassa EJ 7/2022 vp valtioneuvoston jatkoselvitys asialle E 17/2019 vp, koskien Euroopan komission tiedonantoa vuoden 2022 oikeusvaltiokertomuksesta

Komission 13.7.2022 julkaisema kolmas vuosittainen oikeusvaltiokertomus käsittää yleiskatsauksen oikeusvaltiotilanteen kehityksestä EU:ssa ja 27 maakohtaista lukua, joissa arvioidaan jäsenvaltiokohtaista tilannetta ja vuoden 2021 jälkeen tapahtunutta kehitystä. Kertomus osoittaa, että monissa jäsenvaltioissa on jatkettu oikeusvaltion toimintaan liittyviä uudistuksia, joilla on pyritty vastaamaan kahdessa edellisessä kertomuksessa todettuihin haasteisiin. Joissakin jäsenvaltioissa on kuitenkin edelleen järjestelmätason haasteita.

Kertomukseen on sisällytetty ensimmäistä kertaa kullekin jäsenvaltiolle osoitettuja suosituksia. Suositusten tavoitteena on tukea jäsenvaltioita niiden pyrkimyksissä edistää niin meneillään olevia kuin suunniteltuja uudistuksia sekä auttaa jäsenvaltioita tunnistamaan alueita, joilla uudistukset tai jatkotoimet ovat tarpeen. Suosituksia on osoitettu kaikille jäsenvaltioille huomioiden tasa-arvoisuuden ja suhteellisuuden periaatteet. Suosituksilla pyritään edelleen vahvistamaan oikeusvaltiokertomuksen ongelmien ennaltaehkäisevää luonnetta. Suosituksia annetaan jäsenvaltioille yhteensä 145, kullekin jäsenvaltiolle on osoitettu keskimäärin 4-8 suositusta. Suosituksissa edistymistä seurataan tulevissa oikeusvaltiokertomuksissa.

Kertomus on laadittu tiiviissä yhteistyössä jäsenvaltioiden kanssa ja se tukeutuu erilaisiin kansallisiin, kansainvälisiin ja muihin lähteisiin. Aiempien vuosien tapaan kertomuksessa tarkastellaan kehitystä neljällä oikeusvaltioperiaatteen keskeisellä osa-alueella; i) oikeuslaitos, ii) korruptiontorjuntakehys, iii) tiedotusvälineiden moniarvioisuus ja vapaus, sekä iv) muut keskinäiseen valvontaan liittyvät institutionaaliset kysymykset (nk. checks and balances). Tämän lisäksi kertomus sisältää v) katsauksen oikeusvaltioperiaatteen kehitykseen ja toimiin EU:ssa.

Puheenjohtajavaltio Tšekin aikomuksena on järjestää yleisten asioiden neuvostossa oikeusvaltiokertomuksen pohjalta kaksi keskustelua syksyn 2022 aikana. Kertomuksen yleisestä osasta on tarkoitus keskustella syyskuussa ja marraskuussa keskustelua jatketaan maakohtaisista luvuista Puolan, Portugalin, Romanian, Slovenian ja Ruotsin osalta. Suomen maakohtaisen luvun käsittely on edessä keväällä 2023. Myös oikeusministerien on tarkoitus keskustella oikeusvaltiokertomuksen pohjalta lokakuun 2022 oikeus- ja sisäasioiden neuvostossa. Oikeusvaltiovuoropuheluun liittyvien kokemusten arviointi on myös tulossa ajankohtaiseksi, sillä Suomen EU-puheenjohtajuuskaudella annettuihin puheenjohtajan päätelmiin (joita tuki 26 EU:n jäsenvaltiota) on kirjattu tarve arvioida kokemuksia vuoden 2023 loppuun mennessä.

Oikeusvaltiotilanne Suomessa

Suomea koskevassa maakohtaisessa luvussa todetaan, että Suomen oikeuslaitos on edelleen hyvin riippumaton. Tämän lisäksi Suomea pidetään edelleen yhtenä vähiten korruptoituneena maana koko maailmassa ja EU:ssa. Journalisteille ja media-alan ammattilaisille Suomi tarjoaa lähtökohtaisesti vapaan ja suojatun toimintaympäristön. Suomessa sidosryhmät otetaan mukaan lainsäädännölliseen prosessiin merkityksellisellä tavalla, joskaan menettelyä ei katsota systemaattiseksi.

Suomelle osoitetut suositukset liittyvät jo vireillä oleviin hankkeisiin ja toimenpiteisiin:

i. jatkaa tuomioistuinviraston aloitteiden kehittämistä tuomioistuinten toiminnan tukemiseksi
ii. jatkaa korruption torjunnan rikosoikeudellisen viitekehyksen kehittämistä, etenkin hyväksymällä vaikutusvallan väärinkäyttöön (trading in influence) puuttuva lainsäädäntö
iii. jatkaa kansallisen korruptiontorjunnan strategian ja toimintasuunnitelman täytäntöönpanoa, ml. kaikkien suunniteltujen toimien täytäntöönpano
iv. jatkaa julkisuuslain uudistusta, jotta varmistetaan tehokas ja entistä laajempi pääsy virallisiin asiakirjoihin

Nostoja kannasta

Valtioneuvoston EU-politiikkaa koskevan selonteon mukaisesti Suomi on aktiivinen demokratiaa, oikeusvaltioperiaatetta sekä perus- ja ihmisoikeuksia koskevissa asioissa.

Oikeusvaltioperiaatteen soveltamiseen liittyvien ongelmien ennaltaehkäiseminen on ensiarvioista. Suomi pitääkin erittäin hyvänä, että komissio on kehittänyt ja vahvistanut oikeusvaltiokertomusta osoittamalla jäsenvaltioille kohdennettuja suosituksia. Suositusten avulla voidaan paitsi kannustaa jäsenvaltioita meneillään olevien uudistusten edistämisessä, myös ohjata uudistuksiin niillä osa-alueilla, joilla tehtävät uudistukset ovat omiaan vahvistamaan oikeusvaltiotilannetta kyseissä maassa.

Neuvostossa käytävällä oikeusvaltiovuoropuhelulla on keskeinen asema oikeusvaltioperiaatteen lujittamisessa. Oikeusvaltiokertomukseen pohjautuva säännönmukainen, yhdenmukaisiin sääntöihin pohjautuva vuoropuhelu jäsenvaltioiden oikeusvaltiotilanteen kehityskuluista sekä myös parhaista käytänteistä yleisten asioiden neuvostossa on oleellinen osa unionin yhteistä oikeusvaltiopolitiikkaa. Suomi pitää myös hyödyllisenä sitä, että oikeus- ja sisäasioiden neuvostossa keskustellaan kertomuksesta ja sen parhaista käytännöistä oikeusalalla.

Suomi ottaa huomioon komission Suomelle osoittamat suositukset ja katsoo niiden kannustavan edistämään jo meneillään olevia toimia oikeusvaltion edelleen kehittämiseksi Suomessa. Suomelle osoitetut suositukset osoittavat, että tehokkaat tuomioistuimet, korruption torjunta sekä asiakirjajulkisuuden edistäminen ovat tärkeässä asemassa osana oikeusvaltioperiaatteen vahvistamista. Suositukset huomioidaan näihin toimiin liittyvissä kansallisissa prosesseissa.